

УДК 658.012

Белопольський М. Г., д.е.н., професор
Якименко О.В., аспірант,
ДВНЗ «Приазовський державний
технічний університет»

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ОПОРУ ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Белопольський М. Г., Якименко О. В. Аналіз чинників опору інноваційному розвитку на підприємстві. В статті проведено аналіз та узагальнення основних чинників опору інноваційному розвитку на високотехнологічних підприємствах в сучасних умовах господарювання.

Белопольский Н. Г., Якименко А. В. Анализ факторов сопротивления инновационному развитию на предприятии. В статье проведен анализ и обобщение основных факторов сопротивления инновационному развитию на высокотехнологичных предприятиях в современных условиях хозяйствования.

Belopolskyu M., Yakimenko A. Analysis of the resistance factors of innovation in the enterprise. In the article the analysis and synthesis of the key factors for the development of resistance to innovative high-tech enterprises in the contemporary economy.

Постановка проблеми. Актуальним напрямком економічних перетворень в Україні є процес формування системи ефективного управління інноваційною діяльністю, як на мікро, так і на макрорівні. Це одне з головних завдань в сфері конкурентного розвитку, оскільки на сучасному етапі інноваційний розвиток процесів створення економічної цінності є безальтернативним напрямом здатним підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання на внутрішньому та зовнішньому ринках. У цьому аспекті розробка сучасної системи управління інноваційним розвитком не можлива без науково-практичного аналізу основних чинників опору та інтеграції в рамках створюваної системи сучасного інструментарію, здатного результативно протидіяти та цитуючи класика «творчо руйнувати» ці перепони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів управління інноваційною діяльністю отримали значного розвитку завдяки науковим доробкам зарубіжних та вітчизняних вчених. Так, вагомий внесок у розвиток цього напрямку зробили такі видатні науковці, як Ансофф І., Друкер П., Кондратьєв М., Менш Г., Портер М., Санто Б., Твісс Б., Туган-Барановський М., Фримен К., Хучек М., Шумпетер Й. та інші. Серед сучасних українських та російських авторів можна виділити Бажала Ю., Геєця В., Гончарова Ю., Денисенка М., Завліна П., Ільєнкову С., Федулову Л., Фатхутдінова Р., Швеця В., Шегду А. та інших. Разом з тим, характер розвитку та аналіз стану інноваційної діяльності національних промислових підприємств у сучасних умовах потребують удосконалення системи управління нею, в тому числі, за рахунок врахування основних чинників опору інноваційному розвитку. Все це набуває особливої актуальності за умов пошуку потенційних можливостей забезпечення інноваційного розвитку на вітчизняних підприємствах і спрямування економічного вектора до стабільного зростання.

Мета статті. Метою статті є аналіз та узагальнення основних чинників опору інноваційному розвитку на високотехнологічних підприємствах в сучасних умовах господарювання.

Викладення основного матеріалу. Аналіз основних складових інноваційного процесу в ланцюгу створення економічної цінності «суспільство – держава – суб'єкт господарювання» дозволяє висунути гіпотезу відносно необхідності виділення основних факторів опору інноваційного розвитку суб'єкту господарювання.

З позиції загального менеджменту процесом опору нововведенням в різних їх проявах займається такий напрям, як управління змінами [1]. В рамках цього науково-практичного напрямку розроблені методичні положення та механізми протидії менеджера цьому опору, а також алгоритми найбільш ефективного управління процесом змін, де опір з боку персоналу є чи не головною причиною ускладнень. В випадку з інноваційним розвитком процесів створення цінності ця діяльність більш складна та глобальна. Це пов'язано з рядом обставин, а саме: крос кордонний характер процесів створення цінності; обмеженість ресурсів, як з боку держави, так і з боку приватного бізнесу; міждисциплінарність предмету дослідження та інше. Таким чином, виділення основних факторів опору інноваційному розвитку процесів створення цінності дозволить побудувати адекватну систему управління, яка б враховувала ці чинники.

При найбільш узагальненій спробі класифікувати фактори опору інноваційному розвитку можемо умовно поділити їх на екзогенні (зовнішні) та ендогенні (внутрішні). Не претендуючи на вичерпний перелік екзогенних факторів опору інноваційному розвитку процесів створення цінності перелічимо деякі з них:

нерациональне використання наявних ресурсів в економіці транзитивного типу. Основна підтримка, як з боку держави, так і з боку приватних інвесторів орієнтована на галузі, які створюють низьку додану вартість та знаходяться в переважній більшості на рівні III та IV технологічних укладів. Структура фінансування наукової діяльності залежно від технологічного укладу: 70% розвиток продукції IV технологічного укладу, 23% V технологічного укладу. Щодо закордонних і вітчизняних інвестицій ситуація ще менш задовільна, так 75% інвестицій направляється в III технологічний уклад, 20% в IV, 4,5% в V технологічний уклад [2];

недосконала система фінансових преференцій, що спрямовані на симулювання інноваційного розвитку процесів створення цінності вищих технологічних щаблів. На даний момент технологічна структура української економіки представлена III-V технологічним укладом. Формування III технологічного укладу (1880-1930) ґрунтувалося на технологіях виробництва електроенергії, розвитку важкого машинобудування й електротехнічної промисловості, прокату стали, розвитку хімічної промисловості. IV технологічний уклад (1930-1980) ґрунтувався на використанні енергії атома в мирній і військовій цілях, поширенні комп'ютерної техніки й програмного забезпечення, широкомасштабному розвитку машинобудування. V технологічний уклад (1980-по теперішній час) характеризується розвитком мікроелектроніки, інформатики, генної інженерії, біотехнологій, нових видів енергії, аерокосмічних технологій, телекомунікаційного й супутникового зв'язку, нетрадиційних джерел енергії. На даний момент у технологічно розвинених країнах починають проявлятися ознаки шостого технологічного укладу, основою якого є нанотехнології, біотехнології, технології «термоядерного синтезу», оптоелектроніка, молекулярна електроніка, технології штучного інтелекту, фотоніка та інше. В Україні випуск продукції V технологічного укладу становить близько 4%. Продукція, що представляє VI технологічний уклад й визначає глобальні мегатренди технологічного розвитку держави, а також рівень його конкурентоспроможності й економічної безпеки, в Україні практично відсутній і перебуває на рівні менш 0,1%. Близько 58% виробленої вітчизняними підприємствами продукції належить до третього технологічного укладу, приблизно 38% це продукція IV технологічного укладу [2; 3];

недосконалість та непорядкованість нормативно-правової бази, зокрема Закону України «Про інноваційну діяльність» [7]. Комплексне управління інноваційною економікою можливо завдяки розробці нових та гармонізації існуючих науково-практичних підходів до державного управління інноваційною діяльністю, що поєднують стратегічні інтереси держави, виробників, споживачів. Тобто, специфіка періоду реформування економіки України обумовлює необхідність особливого підходу до державного менеджменту інноваційної діяльності, за рахунок розробки Кодексу Законів «Про інноваційну діяльність» як фактору національної безпеки України;

недосконала інституційна архітектура, що означає формування гармонійної сукупності інституційних структур, що адекватна вимогам кожного етапу розвитку системи суспільного господарства [4];

орієнтація зарубіжних інвестицій на нижні ланки технологічних укладів вітчизняної економіки. За оцінками експертів технологічне оновлення економіки України вимагає капіталовкладень на рівні 500 млрд. грн. США [5]. А за роки незалежності Україна отримала близько 30 млрд. грн. США прямих іноземних інвестицій. Сучасний стан переробної промисловості засвідчує тенденції до зростання зацікавленості іноземного капіталу в закріпленні існуючої індустріальної структури економіки України. Найбільш ці процеси ускладняють фінансово-економічний стан високотехнологічних підприємств більшості галузей промисловості. Найчастіше основними мотивами для іноземних інвесторів є доступ до ресурсів, а також орієнтація на високоприбуткові та швидкоокупні сегменти національної економіки, що не сприяє адаптації структури національної економіки до вимог глобальної конкуренції та розширенню інвестиційних ресурсів для потреб високотехнологічної модернізації економіки України. Аналіз технологічної структури прямих іноземних інвестицій свідчить, що вони надходять переважно у виробництво, де використовуються технології другого (чорна металургія), третього (прокат сталі, енергетичне машинобудування, виробництво та розподіл електроенергії) та четвертого (автомобіле- та суднобудування, тракторобудування, кольорова металургія, видобуток та переробка нафти, хімічна та нафтохімічна промисловість) технологічних укладів. Наслідком дії цих тенденцій може стати формування малоперспективної моделі міжнародної спеціалізації національної економіки України. Уже зараз рівень присутності українських виробників на високодинамічних ринках, що визначають перспективи світової економіки, незначний. Так, частка продукції високих технологій у структурі експорту промислових товарів складає лише 5%;

недосконалість технологій, що використовуються на III-IV технологічному укладі, що знижує ефективність цих галузей та напряду впливає на фінансування інновацій. Відповідно до Закону України «Про наукову діяльність» [8] на наукові дослідження повинне виділяться 1,9% ВВП, а фактично в 2009 було отримано 0,35%. Для прикладу у Швеції наукові дослідження фінансуються в обсязі 3,7% ВВП, у Японії – 3,06%, у США – 2,84%. Проведені в США дослідження дозволили визначити пропорцію між інвестованими в прикладну науку коштами й одержуваною від цього прибутком, що становить 1:30-70, у нашій країні такі дослідження не проводилися [2];

низька ефективність національних структур підтримки інноваційної діяльності (технопарки, бізнес-інкубатори та інші) [9];

недосконала система освітніх програм, в яких ігнорується розвиток загальної інноваційної культури, заснованої на погодженості та системному врахуванні в рамках процесу створення цінності показників економічного, соціального та екологічного розвитку [6]. Україна в процесі формування економіки знань займає досить суперечливе положення. Так, з одного боку, за даними Державного департаменту інтелектуальної власності за останні 15 років було видано 90 тис. патентів на винаходи й корисні моделі, а, з іншої, – усього 20 винаходів із цієї кількості були доведені до стадії комерційного виробництва. Інтелектуальний потенціал вітчизняних учених і винахідників є досить високим, цьому сприяє й збереження деяких «осередків» академічної й прикладної науки. В Україні останнім часом щорічно реєструється близько 10 тис. винаходів (з яких 21% доводиться на машинобудування, 21% – хімію, 19% – прилади, 6% – електротехнікові, 7% – інше, 27% не класифіковані) [3];

відсутність соціогуманітарних передумов в рамках національної інноваційної системи – особливостей національної культури і менталітету, традиційних цінностей, суспільних підвалин і характеру соціальних зв'язків [6];

неврегульованість питань, що пов'язані з охороною інтелектуальної власності та інше [9].

До ендогенних факторів слід віднести: відсутність зв'язків у більшості випадків між практичними завданнями, що стоять перед конкретними галузями та дослідженнями, що здійснюються науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами взагалі та окремими винахідниками зокрема [9]; відсутність творчого середовища для реалізації пропозицій інноваційно-активного персоналу; відсутність ефективного механізму стимулювання і мотивації робітників до творчої ініціативи та інноваційної діяльності, посилення їх зацікавленості в оновленні виробництва на основі передової техніки і наукоємних технологій; відсутність на більшості підприємств структурних підрозділів, що займаються дослідженнями та розробками; часова перспектива перебування на керівних посадах призводить до нівелювання стратегічних (якісних) форм інноваційного розвитку процесу створення цінності на підприємстві; відсутність у керівників підприємств синтетичної управлінської компетенції, що здатна на системних основах управляти інноваційним процесом створення цінності на підприємстві; протидія впровадженню на підприємствах процесного підходу до управління процесами діяльності, систем менеджменту якості сертифікованих за міжнародними стандартами та інших організаційно-управлінських інновацій, що здатні в перспективі суттєво підвищити ефективність процесів створення цінності на підприємстві; недосконала система діагностики вимог зовнішніх споживачів відносно кінцевої цінності, що виробляється суб'єктом господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, за умов пошуку потенційних можливостей забезпечення інноваційного розвитку на вітчизняних підприємствах та орієнтації економічного вектора до стабільного зростання, стає необхідним врахування факторів опору та побудові систем управління, як на мікро, так і на макрорівні з інтегрованим інструментарієм його конструктивного подолання. В подальших дослідженнях плануєvj зосередити увагу на розробці методичного підходу до створення системи управління інноваційними процесами, що гармонійно інтегрують інструментарій подолання опору інноваційному розвитку на високотехнологічному підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Иванова Е. В. Тренинг управления изменениями в организации. – СПб.: Речь, 2007. – 292 с.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
4. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. раД-ра экон. Наук А.А. Гриценко. – Х.: 2008. – 928 с.
5. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
6. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации: Пер. С □ ране- М.: ИД “Вильямс”, 2009. – 432 с.
7. Закон України від 04 липня 2002 року № 40-IV “Про інноваційну діяльність”// Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2002. – № 36. – стр. 266.
8. Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-ХІІ “Про наукову і науково-технічну діяльність”// Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1992. – № 13. – □ ра65
9. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка / Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. – К.: Фенікс, 2007. – 564 с.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, чинники опору, інноваційна система.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, факторы сопротивления, инновационная система.

Keywords: innovations, innovative development, the factors of resistance, the innovation system.